

can/could представлене у тексті численними прикладами, що дозволяє висловити попередні міркування щодо їх важливості в творенні авторської манери художнього зображення дійсності.

Список використаних джерел:

1. Ляпон М. В. Модальность / М. В. Ляпон // Языкознание : Большой энцикл. слов. ; гл.ред. В.Н. Ярцева. – 2-е (репр.) изд. "Лингвист. энцикл. слов" 1990 г. – М. : Большая рос. энцикл., 2000. – С. 303–304.
2. Штелинг Д. А. Грамматическая семантика английского языка. Фактор человека в языке : учебное пособие / Д. А. Штелинг. – М. : МГИМО, ЧеРо, 1996. – 254 с.
3. A Comprehensive Grammar of the English Language / [Randolph Quirk, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik]. – Harlow : Longman Group Limited, 1985. – 1779 p.
4. Brown D. Angels and Demons / Dan Brown. – Washington Square Press, 2000. – 242 p.
5. Longman Grammar of Spoken and Written English / [D. Biber, S. Johansson and others]. – London : Pearson Education, 2007. – 1204 p.

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОГО ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

Маслова Тетяна Борисівна

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

Функціональне призначення наукових текстів полягає у динамічному обміні об'єктивної, логічно побудованої та завершеної інформації, призначеної для вузького кола спеціалістів у певній галузі знань. Через швидкий прогрес, зокрема технічних наук, лінгвостилістичні та прагматичні особливості наукової комунікації постійно перебувають у колі інтересів лінгвістів (О.М. Ільченко, О.І. Карабан, М.М. Кожина, Г.Г. Матвеева, А.Л. Пумпянський, Н.М. Разінкіна, М.С. Чаковська, В.Є. Чернявська, Т.В. Яхонтова та ін.).

Специфіка наукового пізнання визначає коло мовних засобів, які повинні забезпечити абстрактність, логічність та об'єктивність викладу думок у текстах наукового стилю. В лексиці наукового спілкування переважають терміни, які точно і однозначно називають предмет, явище або поняття певної галузі науки. Синтаксис наукових текстів тяжіє до структур, характерних для формулювання доказів, аргументування й аналізу причинно-наслідкових відношень. Роль авторського «я» в наукових текстах зазвичай є незначною, а виразність наукового мовлення обмежується яскравими метафорами та епітетами, які передають емоції у максимально короткій формі [9, с. 92-94].

Таким є функціональний опис мовного матеріалу наукових текстів. Проте в сучасному мовознавстві в рамках комунікативно-прагматичного підходу увага повертається до властивостей мовних одиниць, які актуалізуються під час взаємодії комунікантів та обміну думками для вирішення важливих завдань [10, с.5]. Інакше кажучи, виникає потреба вивчення особливостей наукового дискурсу.

Більшість мовознавців погоджуються з тим, що "текст – це застиглий дискурс" [1, с. 147], тобто текст як статичне поняття слугує кінцевим результатом дискурсу як поняття динамічного, процесуального. Ознака

процесуальності дискурсу полягає у його прив'язаності до реально фізичного часу, в той час як текст є фіксованим результатом процесу, який має лише опосередкований зв'язок із часом. Текст акумулює інформацію у вигляді речень зв'язаних певними синтаксичними структурами, тоді як дискурс передає інформацію, поєднуючи висловлювання із особистістю автора [10, с. 35].

Можна вважати, що науковий дискурс – це своєрідне віддзеркалення наукового тексту в свідомості конкретного індивіда у конкретній ситуації і в конкретний момент часу. Науковий дискурс – це науковий текст, осмислений із урахуванням цілого ряду його комунікативних параметрів: задуму, концепції, цілі спілкування, фонду знань комунікантів, суб'єкта мовлення, адресата та інших екстралінгвістичних факторів (соціокультурних, прагматичних, історичних, когнітивних, психологічних) [5, с. 25].

За прагматичною спрямованістю науковий дискурс є інформативним/аргументативним типом дискурсу, різновидом взаємодії адресанта й адресата, в якому адресант намагається переконати адресата в істинності повідомлення через своєрідний внутрішній діалог з читачем. Тому його характерною ознакою є певна категоричність, яка може бути виражена лексичними одиницями, граматичними структурами, стилістичними засобами (напр., емфатичні конструкції, риторичні запитання, зворотний порядок слів, прийом літоти). Цікаво, що в залежності від мовленнєвої поведінки автора змінюється ступінь дотримання риторичних норм наукової комунікації. Так, авторитарна мовна особистість бере на себе відповідальність за свідоме чи несвідоме порушення риторичних норм наукового дискурсу, в той час як неавторитарна мовна особистість дотримується принципів мовленнєвої ввічливості, спрямованих на дотримання норм мовленнєвого етикету [2].

За комунікативно-соціальним критерієм науковий дискурс є різновидом інституційного дискурсу, конститутивними ознаками якого є мовці в їх статусно-рольових та ситуативно-комунікативних амплуа, сфера спілкування, комунікативне середовище, мотиви, цілі, стратегії, режим, канал, тональність, стиль та жанр, й нарешті сам текст.

Характерною рисою наукової комунікації є статусна рівність усіх учасників спілкування, оскільки жоден з науковців не володіє монополією на істинне знання. Постійні пошуки та експерименти змушують науковців критично ставитися до думок своїх колег-дослідників, представників певної наукової спільноти. З іншого боку, адресатом повідомлення може бути широкий загал людей, які читають науково-популярні журнали, дивляться науково-популярні телепередачі [4]. Це, звісно, висуває вимоги до наукового тексту, в якому матеріалізується відносно регламентований діалог між науковцями. Йому властиве використання значної кількості пасивних конструкцій, розгалуженого термінологічного та номенклатурного апарату, стандартизованої загальнонаукової метамови [3].

Власне формою існування наукового дискурсу є діалог, тому науковий текст є діалогічний як експліцитно, так і імпліцитно [6, с. 69].

Хронотопом наукового дискурсу є типове для діалогу академічне середовище: для усного дискурсу прототипним місцем є зал засідань, лабораторія, кафедра, кабінет науковця, а для письмового – бібліотека [4].

Метою наукового дискурсу є повідомлення об'єктивної інформації, доведення істинності наукового знання, пояснення причини явищ, опис істотних ознак предмета наукового пізнання. Відповідно, серед специфічних рис наукових текстів є такі як спосіб викладу (опис, розповідь, міркування); ступінь повноти викладу (стислість, скороченість, повнота, розгорнутість);

рівень узагальнення в залежності від характеру адресата (вузькоспеціальні, широкоспеціальні, загальнонаукові, науково-популярні тексти тощо) [7, с. 25].

Дискурсивні формули наукової комунікації представлені своєрідними зворотами мовлення, властивими для спілкування між представниками певної наукової спільноти. Прагнення до максимальної точності в науковому дискурсі іноді призводить до надмірної термінологізації та синтаксичної ускладненості тексту. Загалом, стилістичними ознаками мови науки вважається об'єктивність, нормативність інформації, переважно письмова форма викладу, логічність побудови, вживання термінів, відсутність експресивності та безособовість [9]. Проте ці характеристики значно варіюються в залежності від галузей наук та жанрів, в межах яких відбувається спілкування.

Насправді, тематика наукового дискурсу охоплює дуже широке коло проблем, тому важливо розрізнити природничі та гуманітарні галузі знань, а також фахові мови, які входять до їх складу. Зокрема, за сферами пізнання наукові тексти поділяються на науково-технічні, які містять описи технічних об'єктів, аналіз технологій (напр., тексти з математики, машинобудування, інформатики), науково-природничі, які передають знання про живу і неживу природу (напр., тексти з біології, хімії, географії) та науково-гуманітарні, що осмислюють феномен культури, людської особистості (напр., тексти з філології, культурології, філософії, історії, тощо).

Як бачимо, особливості наукового дискурсу як різновиду комунікативної діяльності втілюються в науковому тексті, який є результатом цієї діяльності. Головними ознаками наукового тексту є структурність, когезія, когерентність та інтертекстуальність.

Структурність характеризує науковий текст з точки зору членування його на одиниці різних рівнів, різної природи та функцій.

Врахування екстралінгвістичних факторів при вивченні умов створення наукового тексту призводить до розуміння сутності його смислової структури як відображення динаміки процесу пізнання, формулювання й розвитку наукової концепції, яка проходить низку етапів, а саме: проблемна ситуація → проблема → ідея → гіпотеза → доказ гіпотези → закон/ висновки.

Відповідно, в залежності від жанру науковий текст може бути моно- і поліцентричним. У першому випадку текст зазвичай є невеликим за об'ємом, має лінійну структуру і послідовно описує етапи пізнавальної діяльності під час вирішення однієї проблеми. В іншому випадку наукова праця розглядає декілька задач, а тому має розгалужену будову і містить розділи, параграфи, пункти, підпункти і т.д.

Хоча наукові праці і варіюються за кількістю елементів композиційної будови, в цілому можна розрізнити такі композиційні блоки: анотація (тематичне ядро), вступ (обґрунтування мети дослідження), основна частина (представлення нової інформації) та висновки (висвітлення результатів проведеного дослідження) [3].

Структурність наукового тексту тісно пов'язана з такими його ознаками як когезія (зв'язність) і когерентність (цілісність). У широкому розумінні когезія і когерентність – це поняття, які означають зовнішню та внутрішню здатність тексту бути зв'язним. У такому випадку когезія є планом вираження когерентності. Насправді, текст має володіти як структурною зв'язністю, так і змістовною цілісністю. Ці дві ознаки взаємопов'язані і ніби накладаються одна на одну. Зв'язність тексту проявляється через зовнішні структурні показники, через формальну залежність компонентів тексту. Натомість цілісність тексту проявляється в його монотематичності й єдності комунікативної установки

(авторської інтенції). Єдність теми реалізується через вживання повторів, синонімію ключових слів, повторну номінацію, що ґрунтується на тотожній референції, тобто функціонально-комунікативній співвіднесеності з тим самим референтом. Отже, поняття цілісності наукового тексту включає в себе його змістовну та комунікативну організацію, а поняття зв'язності – форму та структурну організацію [8].

Крім того, науковий дискурс характеризується високим ступенем інтертекстуальності, оскільки дуже часто спирається на прецедентні тексти та їх концепти. Знання прецедентних текстів (законів, теорій, гіпотез, теорем, принципів, методів), які увійшли у дисциплінарний фонд певної науки, є обов'язковою умовою для взаєморозуміння автора і читача. В плані змісту інтертекстуальність є універсальним принципом побудови наукового тексту, який відображає тривалий відкритий діалог суб'єктів наукового пізнання. У плані вираження інтертекстуальність є експліцитно маркованою, реалізуючись головним чином у вигляді цитат, посилань, тощо, які виконують референційну, оцінну, етикетну та декоративну функції. [6].

Таким чином, у дослідженні наукового дискурсу слід розглядати основну одиницю мовної комунікації – науковий текст – у сукупності комунікативних факторів, таких як зв'язки з іншими текстами, співвідношення автора і адресата, місце і час наукової комунікації та стиль наукового мислення.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. – К.: Академія, 2004. – 344 с.
2. Гніздечко О.М. Авторизація наукового дискурсу: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англomовних статей сучасних європейських та американських лінгвістів): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 / О.М. Гніздечко; Київ. нац. лінгвіст. ун-т. – К., 2005. – 20с.
3. Ільченко О.М. Етикетизація англо-американського наукового дискурсу: автореф. дис. на здобуття ступеня д-ра філол. наук: 10.02.04 / О.М. Ільченко; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2002. – 37 с.
4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – М.: Гнозис, 2004. – 390с.
5. Кожина М.Н. Дискурсивный анализ и функциональная стилистика с речеведческих позиций // Текст - Дискурс - Стил. – СПб., 2004. – №6. – с. 9-33.
6. Михайлова Е.В. Интертекстуальность в научном дискурсе (На материале статей): автореф. дис. на соискание степени канд. філол. наук: 10.02.19 / Е.В. Михайлова; Волгоградский гос. пед. ун-т. – Волгоград, 1999. – 205с.
7. Матвеева Г.Г. Актуализация прагматического аспекта научного текста. – Ростов: Изд-во РУ, 1984. – 132с.
8. Никульшина Н.Л. Письменный научный дискурс как объект моделирования в учебных целях. – Вестник ТГУ. - Выпуск 3 (59), 2008.– с. 245-250.
9. Солганик Г.Я. Стилистика текста: Учеб. пособие. – М.: Флинта, Наука, 1997. – 256с.
10. Формановская Н.И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. – М., Рус.яз., 2002. – 216с.